

Anita Bech Albertsen: forsvar for Ph.d.-afhandlingen:

Et tekstanalytisk mellemværende. En fænomenologisk litterær metode.

Afhandlingen blev forsvaret fredag den 26. februar 2010

Indledning

No methods of legal, biblical (bīb'li-kæl), or literary construction have ever been devised which are not in some instances either misleading or useless.

Sådan skriver den amerikanske litterat Eric Donald Hirsch på allerførste side i *Validity in Interpretation* fra 1967. Dette citat kalder til en vis besindighed hos litteraturforskere. For det minder os om, at de enkelte metoder har en begrænset udsigelseskraft og i visse tilfælde sågar er upræcise. Som forskningsobjekt er litteratur et så komplekst fænomen, at ingen teori eller litterær metode kan udtømme samtlige aspekter og forhold ved en tekst.

Når jeg her indledningsvist i min projektpræsentation fremhæver Hirsch's teori- og metodekritiske citat, så virker det måske besynderligt ud fra den betragtning, at hovedformålet med mit Ph.d. projekt netop har været at udvikle en tidssvarende litterær metode på et fænomenologisk og kognitionsteoretisk grundlag. Men ved at trække netop dette citat frem markerer jeg også, at jeg ingenlunde betragter mit forskningsbidrag som et forsøg på at udklække en metode, der er velegnet til al litteratur.

Motivation

Min forskningsmæssige motivation for metodeudviklingen i afhandlingen har derimod været vha. fænomenologien og kognitionsteorien at udvikle en metode, der med fokus på læserens meddigtning gør det muligt at arbejde med nyere litteraturs formsprog på en mere fyldestgørende måde, end rent formalistiske teoridannelser og metoder tillader og omvendt uden at relativere tekstfortolkningen.

Min projektpresentation her tager afsæt i en række kritiske indvendinger, der er blevet rejst i forhold til den fænomenologiske litteraturteori. Jeg skal her i præsentationen forholde mig trinvist til tre hovedkritikker og derigennem sideløbende beskrive mit eget projekt.

Fænomenologien er i hovedtræk bl.a. blevet beskyldt for 1) at være anti-formalistisk og tematisk orienteret, 2) for ikke at kunne operationaliseres som metode og 3) visse kritikere – herunder Wolfgang Iser – hævder, at fænomenologien er forbundet med et snævert og traditionelt værkbegreb.

Kritik 1

Fænomenologien beskyldes ofte af formalistisk sindede litterater for at være anti-formalistisk og tematisk orienteret – Det sidste, måske fordi visse fænomenologer har en tendens til at fortabe sig i sanselige og kropslige forhold i teksten. Men hvad ligger der nærmere bestemt i beskyldningen om, at fænomenologien er anti-formalistisk? Det skal vi lige opholde os ved.

1) Tænkes der her på dens program? Altså, at den som teoridannelse skulle være formuleret i opposition til strukturalismen?

2) Eller sigter denne kritik mod, at den som litterær tilgang praktiseres på en måde, der er uforpligtet på sproglige forhold i tekster?

Fænomenologi versus strukturalisme

Siden fænomenologien og strukturalismen så dagens lys, er det blevet almindeligt at opfatte disse teoretiske strømninger som to uforenelige positioner med hver deres indstilling og metoder. Med tiden synes deres teoretiske knopskydninger at have udviklet sig i to modsatte retninger, der gensidigt har næret mistillid til hinanden – fænomenologien er blevet opfattet som en mystificerende irrationalisme – mens strukturalismen omvendt er blevet beskyldt for at være positivistisk og en udelukkende deskriptiv formalisme. Men den teoretiske polarisering, der hersker mellem disse positioner inden for litteraturvidenskaben, er noget der er kommet til med tiden. For, som den tyske fagfilosof

Elmar Holenstein er inde på i *Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus* (1975):

Ein ganz anderes Bild ergibt sich, wenn wir uns den Anfängen der Phänomenologie und dem osteuropäischen Zweig des Strukturalismus zuwenden. Alsbald drängen sich eine ganze Reihe von historischen Berührungspunkten und von sachlichen Konvergenzen auf (Holenstein 1975, s. 11)

Noget af det interessante ved Holensteins arbejde er hans genopdagelse af strukturalismens fænomenologiske rødder. I *Roman Jakobsons phänomenologischer Strukturalismus* viser han, hvorledes Husserls fænomenologi udmøntede sig i Prager-kredsens strukturelle lingvistik. Med andre ord tildeler han Jakobson en plads i den fænomenologiske bevægelse.

I Husserls 3. og 4. *Logische Untersuchung* fandt Jakobson stor inspiration i Husserls systematiske formulering af de almene love, der gælder for strukturelle enheder. Under titlen "Die Lehre von den Ganzen und den Teilen" behandler Husserl de regler, der konstituerer et system, altså en strukturel helhed. Husserls del-og helheds-lære og *Den rene Grammatik* virkede vejledende for Roman Jakobsons undersøgelse af, hvordan et sprogs lyde udgør "en strukturel helhed". Holenstein uddyber slægtskabet ml fænomenologien og Pragerstrukturalismen, idet han skriver, at Husserls indflydelse på Jakobson især gør sig gældende inden for:

... drei Themenkreise, bei denen ein direkter Einfluß Husserls festgestellt werden kann, [1] bei der Bestimmung des Verhältnisses von Linguistik und Psychologie, [2] beim Programm einer "Universalen Grammatik" und [3] bei der Verteidigung der Semantik als eine integralen Bestandteils der Linguistik. Die Verwandtschaft geht jedoch noch viel weiter und tiefer [...] es [gibt] kaum einen theoretischen Grundbegriff der strukturalen Linguistik und Literaturwissenschaft [...], der bei Jakobson nicht eine explizite oder implizite phänomenologische Bestimmung und Ausgestaltung erfährt" (Holenstein 1975, p. 12)

På den måde udgør fænomenologien det historiske og teoretiske fundament for strukturalismen. Når jeg fremhæver Holensteins genopdagelse af strukturalismens fænomenologiske rødder hænger det sammen med, at jeg ønsker at påpege: AT FÆNOMENOLOGIEN OGSÅ ER EN FORMALISME. Det gælder i særdeleshed den del af den fænomenologiske bevægelse, der trækker de største vekslers på Husserl.

Roman Ingarden, som mit projekt bl.a. bygger på, hører til i den lejr. Den del af Husserls arbejde, der kaldes for den *statiske fænomenologi*, er ligesom strukturalismens programmatisk arbejde optaget af at afdække statiske strukturer – altså at opstille en strukturtypik. Noget lignende kan man sige om Ingardens konstitutionsteori fra *Das literarische Kunstwerk* (1931) – altså hans stratumteori, der redegør for det litterære kunstværks prototypiske, lagdelte struktur – altså for lagenes strukturelle rolle for værkets opbygning – dvs. deres indbyrdes funderingsforhold.

Når jeg med udgangspunkt i Holensteins arbejde ønsker at fremhæve Husserl-traditionen, der har formalistiske momenter, hér i denne sammenhæng og dertil næsten udelukkende baserer mit projekt på dén gren af fænomenologien, skyldes det flere forhold.

For *det første* har jeg med min afhandling søgt at etablere et grundlag for en litteraturpædagogik, der (modsat den udbredte praksis i fx Gymnasiet) betoner *vekselvirkningen* mellem læserens umiddelbare indlevelse og en teknisk orienteret læsestrategi. Hensigten med det er at restituere teksten i den positionsforskydning mod subjektivismen, som den læserorienterede pædagogik har betydet for litteraturstudiet på flere uddannelsesstrin.

For *det andet* har netop Husserltraditionen spillet en stor rolle for den grundlagsteoretiske litteraturfænomenologiske forskning i Danmark de sidste ti år. Denne forskning har især omhandlet integrationen af fænomenologien og kognitivismen.

Sammenfattende udtrykt er fænomenologien er altså også en formalisme, i hvert fald i den del af den fænomenologiske bevægelse, der er mest tro over for Husserls program. Det er min påstand, at den danske litteraturfænomenologis udprægede interesse for netop Husserltraditionen gør, at den som litterær tilgang (overordnet betragtet) benyttes på en langt mere systematisk måde end i resten af Skandinavien.

I Sverige og Norge er fænomenologien derimod blevet bedrevet tekstanalytisk med direkte eller indirekte reference til Merleau-Pontys filosofi. I Sverige i form af den tematiske kritik, som i Sverige blev introduceret af bl.a. Roland Lysell.

Sammenlignet med den måde, fænomenologien praktiseres på i de øvrige Skandinaviske lande er den danske litteraturfænomenologi i langt højere grad formalt orienteret, fordi den – når den trækker i arbejdstøjet – inddrager sproglige tekstiagttagelser. I Sverige og Norge derimod er den som litterær tilgang langt mere tematisk orienteret.

Hermed berører jeg det spørgsmål, jeg stillede indledningsvist, nemlig hvorvidt beskyldningen om fænomenologiens anti-formalisme er rettet imod den måde, den praktiseres på tekstanalytisk.

Hvis det er tilfældet, vil jeg delvist give denne kritik ret. Nogle fænomenologiske læsninger forholder sig nemlig særdeles uforpligtet i forhold til metode. Resultatet er, at sådanne læsninger ofte fremstår som causerier over fænomenologiske nøglebegreber og grundantagelser, som læsningerne benytter på en særdeles metaforiserende måde og som en art tematisk filter, teksten anskues igennem, hvis teksten da ikke ligefrem bliver et tilfældigt alibi for litteratens teoretiseren.

Et eksempel på en læsning, der forholder sig uforpligtet i forhold til metode er fx den norske litterat Kjell Ivar Skjerdingsstads Vesaas-afhandling *Usynlige bilder* (2006), hvor han benytter sig af en såkaldt *perseptuell læsemåde*, der efter hans eget udsagn er inspireret af Merleau-Pontys kropsfænomenologi. Skjerdingsstads læsemåde tager afsæt i centrale temaer i Merleau-Pontys tænkning, nemlig kroppen og sansningen, som han benytter som tematiske tanke-konstruktioner i sin læsning af Tarjei Vesaas' *Båten om Kvelden* (1968).

Skjerdingsstad beskriver sin læsemåde i næsten mystiske vendinger som en art kropsligt møde med teksten – et møde, der tager udgangspunkt i det forhold, at:

Også ordene i en tekst sanses først av og i kroppen. Sanserne åpner ikke bare kroppen mot verden, i sansningen innlemmer kroppen også verden i seg. Lesningene orienteres derfor mot de krefter og bevegelser som sammen konstituerer tekstens henvendelse som en kroppslig funderet situasjon, og leserens motsvarende forsøk på å bebo teksten. (Skjerdingsstad 2006, s. 19)

Ja, det lyder næsten som en mystisk forening af tekst og læser, og Skjerdingsstad hævder her at tage udgangspunkt i Merleau-Pontys tese om 'et kropsligt cogito' fra *Phénoménologie de la Perception* (1945).

Hos Merleau-Ponty dækker antagelsen om den inkarnerede bevidsthed over det forhold, at vi har en før-sproglig tilgang til verdenen, hvilket vil sige, at bevidstheden har en før-tematisk fornemmelse for sin egen kropslighed og hermed rum- og tidslighed. Denne før-sproglige erfaring skulle ifølge Skjerdingsstad gøre det muligt for læseren at forholde sig til sproglige udtryk, så de virker kropsligt, dvs. ikke-sprogligt. Men, kunne man indvende imod Skjerdingsstads læsemåde. Man kan ikke direkte sammenligne kroppens intime forbindelse med verdenen med selve læseakten. For som udgangspunkt

har læseakten ikke den samme umiddelbarhed som den kropslige erfaring af verdenen – af den simple grund, at litteratur forudsætter en begrebslig tilgang til verdenen. Litteraturen er jo kun tilgængelig for os i kraft af fysiske tegn, der først skal dechifrereres, før der kan foreligge en oplevelse af tekstverdenen. Det er dette forhold, Ingarden beskriver.

Så når Skjerdingstad hævder, at læseren først forholder sig til det sproglige udtryk med kroppen, altså at sproget først virker ikke-sprogligt, misforstår han – for mig at se – Merleau-Pontys tese om det inkarnerede subjekt. Denne tese vedrører nemlig, hvordan sproglig forståelse er muliggjort af kognitive processer, der er betingede af kroppens væren-i-verden.

Lad mig give et eksempel på dette, hentet fra Merleau-Ponty selv. Man kan lidt kryptisk sige, at kroppens rumlighed i en vis forstand altid er medtænkt i sproglige ytringer. Uden kroppens fornemmelse for sin egen rumlighed ville det ikke være muligt at forstå ordet ”PÅ”, fordi ordet forudsætter subjektets rumforståelse, nemlig at vi er i stand til at skelne mellem OPPE og NEDE. Altså forståelsen af ordet ”PÅ” beror på en *før*-sproglig kropslig fortolkning af rummet. Hvad Skjerdingstad overser, er, at der altså er tale om, at tesen om det inkarnerede subjekt beskriver et funderingsforhold ml. sprog og verden. Menneskets sprog er ifølge fænomenologien kropsligt funderet. Med andre ord er der ikke tale om, at læseren via kroppen oplever tekstens ord. Det, der derimod er på færde, er, at læseren under sin konkretiserende læsning møder en sprogligt artikuleret oplevelse af verdenen, og at læseren benytter en kropsliggjort, før-sproglig viden om verdenen for at kunne forstå denne sprogligt artikulerede oplevelse.

Sammenfattende udtrykt er et overordnet problem ved fænomenologien, at den som sådan ikke leverer nogen fortolkningsstrategi i sig selv, men først måtte omsættes til et metodisk synspunkt, der kan benyttes tekstanalytisk. Oftest er fænomenologiens begreber og betragtningsmåde for mig at se blevet anvendt som led i en teori-refererende *heuristik*, der anvender fænomenologiens begreber på en særdeles fri måde. Noget lignende kan siges om *den kognitive poetik*. Ligesom fænomenologien fremstår den heller ikke som nogen samlet fortolkningsteori, men derimod som enkeltstående litteraters forsøg på at anvende kognitivismens indsigter i en litterær sammenhæng.

Kritik 2

Hermed berører jeg det andet kritikpunkt af de tre hovedkritikker, der har været rettet mod fænomenologien, nemlig at den er vanskelig at opstille som en operationel metode.

For mig at se har denne kritik været berettiget indtil for ganske nylig. I midten af 1990'erne fik fænomenologien en litterær renæssance i DK og i den forbindelse har andre – udover mig – forsøgt at operationalisere fænomenologien til en decideret metode. Her kan jeg nævne Bo Hakon Jørgensens *Intentionalitet* (2003) og Thomas Illum Hansens Ph.d. afhandling *Poetik og lingvistik* fra 2007.

Som den første herhjemme illustrerede Jørn Vosmar en fænomenologisk funderet tekstanalyse i artiklen ”Værkets verden, værkets holdning” fra 1969. Det vanskelige ved Vosmars mondiale analyse er, at han kun giver sparsomme og spredte anvisninger. Dertil sammenskriver han heller ikke sin fremgangsmåde til en teoretisk begrundet metode, hvor han i detaljerede vendinger præciserer, på hvilken måde hans konkrete tekstanalyser trækker på fænomenologien.

Roman Ingardens fænomenologiske litteraturteori leverer heller ingen fortolkningsstrategi i sig selv, men derimod et komplekst og adækvat *deskriptivt* begrebsapparat til at beskrive læserens meddigtning. Derfor søger jeg at udvinde en operationel metode på et fænomenologisk grundlag ved at basere min metode på Ingardens konstitutionsteori, Jørn Vosmars mondiale analyse og Husserls reduktionsbegreb. Dertil inddrager jeg kognitionsteorien dels som en teoretisk uddybning af fænomenologien dels som en art empirisk fundamentforstærkning af den.

Jeg har for at omsætte Ingardens almene konstitutionsteori til en litterær metode først udledt en række fortolkningsprincipper af den og dernæst sammenskrevet dem til et metodisk synspunkt. Når jeg griber tilbage til Husserls fænomenologiske reduktion, altså hans metode, skyldes det, at den netop består i en analytisk afsøgning af konstitutionens niveauer, altså en afsøgning, der sker med formålet at udvide og uddybe vores umiddelbare erfaring af ’sagen selv’, dvs. af tekstverdenen.

I en tekstanalytisk sammenhæng må reduktionen praktiseres som en afsøgning betydningens bliven-til, og i denne afsøgning tematiseres samtidig korrelationen mellem læsersubjektets ydelser og værkets suggestive kraft i forhold til værkets givethedsmåde. Det sker for at få læserens meddigtning til at fremstå i et klarere lys. Under reduktionen vendes opmærksomheden fra værkets verden mod dets konstituerende

erfaringsmønster. Anderledes formuleret gør der sig (i grove træk) et omvendt forhold mellem konstitutionen og reduktionen gældende.

Jeg har i min afhandling argumenteret for nødvendigheden af en litterær metode ud fra to grundantagelser. For *det første* at både kognitionsteorien og fænomenologien med deres betoning af læserens medkonstituerende rolle i tekstens betydningsdannelse er særdeles velegnede i forhold til eksperimenterende litteraturs læseraktiverende formsprog. For *det andet*. I modsætning til mere radikale responsteorier er en fordel ved fænomenologiens værkbegreb, at det litterære kunstværk både har en *heteronom* og en *autonom* dimension. I afhandlingen argumenterer jeg følgelig for, at det netop er på baggrund af værket forstået som en helhed, at det er muligt at forstå nyere litteraturs normbrydende avantgardestrategier. De kan kun forstås på baggrund af den måde, vi ifølge kognitionsteorien og fænomenologien retter os mod litterære værker på: som kompositoriske helheder. Når afhandlingen trækker på fænomenologien og kognitionsteorien frem for mere radikale responsteorier, der i overensstemmelse med normbrydende narrative former forskyder betydningsdannelsen helt til læserens position, så er det, fordi både fænomenologien og kognitionsteorien tematiserer *korrelationen* mellem tekst og læser.

Udgangspunktet for en tekstanalyse baseret på fænomenologien er den første-personlige tilgang til værkets verden, hvilket vil sige en både præcis, konkret og individuel tilgang, baseret på rum-tidslige parametre og på, at vores oplevelser er struktureret via en række gestaltskemaer, der er funderet i kroppens før-refleksive erfaring af sin egen rumlighed og tidslighed. Det første mål for en fænomenologisk metode er at udvide og uddybe den umiddelbare erfaring, der viser sig under den konkretiserende førstegangslæsning.

Et design for tekstanalyse på et fænomenologisk grundlag

Jeg har søgt at udvikle en *immanent* litterær metode, der blotlægger værkets intentionelle mønstre uden at reducere den med et værkeksternt begrebsapparat. Det betyder, at jeg via selve udformningen af min generaliserede analysemodel søger at undgå at indbygge en forudbestemmelse af, hvilke træk ved det litterære kunstværk, den fænomenologiske metode skal analysere. Min nærlæsningsstrategi er derimod delt op i en række forskellige faser eller tempi, der tager højde for litteraturtilegnelsens forskellige trin:

- 1) De konkretiserende læsning
- 2) Den mondiale analyse/beskrivelse
- 3) Reduktionen
- 4) Den syntetiserende fortolkning

En fænomenologisk funderet metode baseret på Husserls reduktionsbegreb og Ingardens værkbegreb må for at kunne ”gå til sagen selv” sætte ind på genstandslaget (verdensplanet). I min afhandling har jeg argumenteret for en top-down-læsestrategi, der med afsæt i tekstverdenen arbejder baglæns mod de formale – herunder sproglige – strukturer, der understøtter læserens holistiske konstruktion (altså tekstverdenen). Dvs. den fortolkningsmodel, jeg fremsætter i afhandlingen integrerer et *væsentlighedsprincip* i stil med det, Jørn Vosmar plæderer for i ”Værkets verden, værkets holdning”. Dette væsentlighedsprincip betyder, at formale tekstiafgtagelser kun inddrages i tekstanalysen, hvis de tjener til at belyse et overordnet plan i teksten (tekstverdenen).

I modsætning til eksempelvis nykritikken forfægter fænomenologien i lighed med tekstverdensteorien en æstetisk holisme. Fænomenologien anser det for muligt at få adgang til værkets holdning udenom nykritikkens systematiserende sprogbeskrivelse gennem en fænomenologisk analyse af tekstverdenen. Der er altså ikke tale om, at fænomenologien på den måde er skeptisk over for den sproglige analyse, blot den måde, den sproglige analyse er blevet praktiseret på – som en atomiserende filologi.

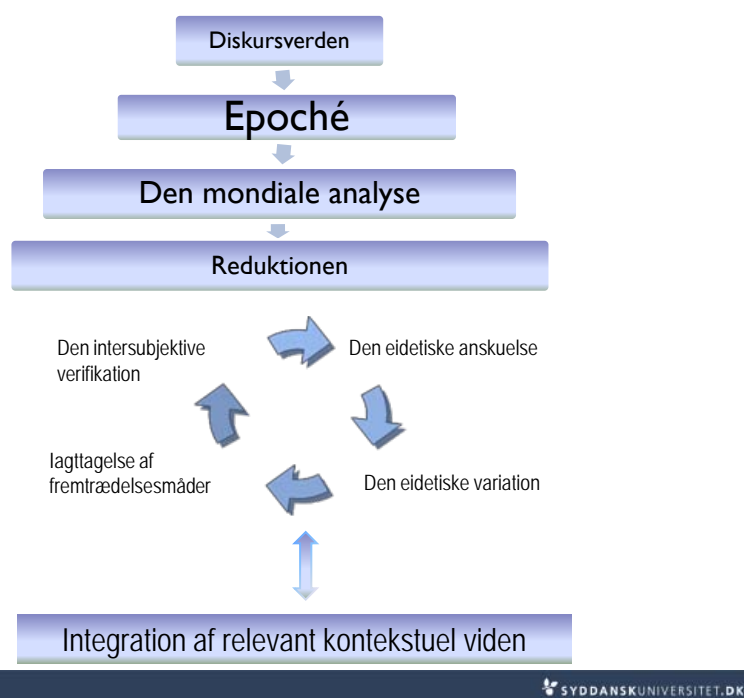
Såvel fænomenologien som kognitionsteorien udmærker sig netop ved at insistere på en kognitiv holisme, for som Gallagher og Zahavi skriver i *The Phenomenological Mind* (2007):

We should not think of perception as being built up out of small atoms of sense data; nor can we think of it as a collection of separate sense modalities. Indeed, we have good reason to think that perception is itself part of a larger whole. (Gallagher & Zahavi 2008, s. 94)

Fænomenologiens æstetiske holisme ligger fuldstændig i tråd med den måde, tekstverdensteorien beskriver læserens konstitution af hele tekstverdener på. Den kognitive teori ser netop læserens tekstverdenskonstitution som en grundlæggende kognitiv evne. Hvor strengt formale metoder tager udgangspunkt i formale kategorier, trækker mit forslag til en fænomenologisk metode på læserens realverdensviden og omverdensforhold, baseret på bevidsthedens kropslige forbindelse til verdenen og dens fornemmelse for sin egen

tidslighed og rumlighed. Det er på den baggrund, at tekstverdenen også er tilgængelig. Det betyder imidlertid ikke, at min metode ikke inddrager formale iagttagelser, men blot at de inddrages senere i tekstanalysen. Fænomenologien søger nemlig ikke bagom teksten, men derimod at udlede de bevidstheds- og oplevelsesmønstre, dvs. de intentionelle mønstre, som findes *i* teksten. Til det formål benyttes den mondiale tekstanalyse.

Jeg har i afhandlingen argumenteret for at udbygge min fænomenologiske metode med et diskursivt niveau, der omfatter teksteksterne forhold.

Hvis jeg med udgangspunkt i modellen ovenfor i grove træk skal skitsere, hvordan en fænomenologisk analyse ud fra min metode forløber, så har jeg øverst i modellen placeret et diskursverdenniveau for at markere, at det er dette niveau, der må suspenderes ved at:

- 1) ... udføre en epoché. Man må altså først *identificere* relevant kontekstuel viden vedrørende teksten, som hører til på diskursverdenniveauet for derefter at *suspendere* denne viden med henblik på...
- 2) ... at foretage en *mondial analyse*, dvs. en nærlæsende tekstverdensanalyse med udgangspunkt i eksistentialerne *tid*, *rum*, *omverden* og *jeg*. Den mondiale analyse forløber i overensstemmelse med et provisorisk immanensprincip.

- 3) Herefter udføres *reduktionen* i en metodisk afsøgning af konstitutionens niveauer med formålet at uddybe vores umiddelbare oplevelse af tekstverdenen. Det sker for at lade læserens konstitutive ydelser fremstå klarere. Reduktionen forløber i en *rekursiv* bevægelse ml fire nært sammenhængende tempi:
 - a. *Den eidetiske variation*: der er en avanceret form for begrebsanalyse, hvor man ved fantasiens hjælp søger at forestille sig genstanden anderledes, end den faktisk er. På den måde får man kortlagt det spillerum, inden for hvilket tekstverdenen kan forandre uden helt at ændre total karakter.
 - b. *Den eidetiske anskuelse*: i den udses de generelle mønstre og de tilfældige strukturer frasorteres.
 - c. *Iagttagelsen af fremtrædelsesmåder*: vedrører genstandenes givethedsmåde.
 - d. *Den intersubjektive verifikation*: tager afsæt i verificerende spørgsmål som:
 - i. Hvilke sproglige konstellationer, der førte til den konkrete aktualisering af de pågældende skematiserede aspekter
 - ii. Hvorvidt den pågældende konkretion kan retfærdiggøres som andet end læserens private forestillinger.
- 4) Efter den mondiale analyse kan der ske en *vurdering* af, hvilken kontekstuel viden, der er nødvendig for at kunne forstå tekstverdenen og...
- 5) ... gradvist *tematisere* forholdet mellem tekst og kontekst med formålet...
- 6) ... at *integrere* kontekstuelle forhold i tekstverdensanalysen.

I min afhandling argumenterer jeg for, at en sådan fremgangsmåde skulle kunne sikre, at læserens selektion af kontekstuel viden er reguleret af et relevans- og økonomiprincip med tekstverdenen som referencepunkt.

Selve udformningen af denne fremgangsmåde er betinget af, at der hermed tages højde for et væsentligt punkt i afhandlingens kritik af performativitetsforskningen i Danmark, nemlig at dens tekstanalyser af kontekstalluderende værker ofte fortaber sig i undersøgelsen af de kontekstuelle forhold, der omgiver teksten selv. Ved at inddrage sådanne forhold relativt sent i tekstanalysen, fjernes fokus således ikke fra selve teksten.

Dette bringer mig i berøring med den 3. hovedkritik, der har været rettet imod fænomenologien, nemlig at dens værkbegreb er for snævert i forhold til nyere litteratur.

Kritik 3

Når min udvikling af en litterær metode knytter an til et analytisk studie af genstridige narrative former, hænger det sammen med mit ønske om at ville forholde mig til de

kritiske indvendinger, der er blevet rejst i forhold til fænomenologiens værkbegreb. Ofte er det blevet afskrevet som *normativt*, *klassisk* og *harmoniserende* og derfor for snævert i forhold til nyere eksperimenterende prosa.

Min undersøgelse af nyere prosaformer tager afsæt i Wolfgang Iser's historiserende kritik af det klassiske ideal om det litterære kunstværk forstået som en *harmonisk funktionshelhed*, som han finder hos Ingarden. Iser fremfører tre hovedkritikker af Ingardens værkbegreb:

- ... af teorien om det litterære værks polyfone harmoni
- af hans begreb om ubestemthedssteder
- af Ingardens implicitte skelnen ml sande og falske konkretioner

En grundide hos Ingarden er, at værkets enkelte dele er nøje samstemt efter hinanden og i samklang med en meningstotalitet. Ud fra en fænomenologisk optik fungerer plottet her som værkets enhedsskabende organisationsprincip, der på én gang etablerer sammenhæng mellem værkets enkeltdele, og som understøtter læseprocessen.

Når jeg har fundet det nødvendigt at undersøge nyere normbrydende og anti-narrative former i forhold til mit primærsigte – at udvikle en *tidssvarende* fænomenologisk metode – så hænger det sammen med, at disse former vanskeliggør læserens perception af genkendelige tekstmønstre. Ifølge fænomenologien er det nemlig genkendelige mønstre i teksten, der tilskynder til en bestemt læsning. Dette forhold er en forudsætning for, at man kan benytte tekstmønstre som en tekstens metode. Og en forudsætning for, at læseren kan lade sig lede af tekstens anvisninger er, at teksten i kraft af sin intentionalitet viser en forholdsvis kohærent og forståelig struktur.

Formålet med det analytiske studie

Der har været flere perspektiver forbundet med min undersøgelse af eksperimenterende narrative former i tilknytning til min metodeudvikling. Denne undersøgelse har gjort det muligt:

for *det første* at komme kritikken af fænomenologiens enhedsforestilling i møde ved at inddrage litteratur, der netop med sin heterogene form *synes* at undergrave enhver meningsenhed. For *det andet*. Ved at undersøge vanskeliggjorte narrative former, har det været min hensigt at efterprøve gyldigheden af en vigtig (strukturel) præmis

for både Ingardens værkbegreb og for at kunne udvikle en fænomenologisk læsestrategi, der består i at følge tekstens egne struktureringer og at anvende dem som tekstens egen metode. For det tredje søger jeg med det analytiske studie af litteratur, der trækker på deautomatiserende fortællestrategier, at afgøre, i hvilket omfang disse strategier undergraver den læserlyserstyring, der findes immanent i værkets struktur, og hermed også muligheden for at kunne anvende dens tekstmønstre som tekstens egen metode. For *det fjerde* har jeg med studiet af vanskeliggjorte narrative former ønsket at demonstrere min fænomenologiske metode ud fra en ambition om at ville opdatere Ingardens fænomenologiske teori i forhold til nyere litteratur ved hjælp af TWT – tekstverdensteorien.

Værker

I afhandlingen inddrager jeg analysetekster fra 1990'erne og 00'erne på to forskellige måder. Min afhandling kortlægger en række sammenhængende tendenser og fremstillingsstrategier i nyere dansk prosa via signifikante punktnedslag, og samtidig udfordrer afhandlingen Ingardens værkbegreb ud fra to overordnede strategier i nyere prosa, der hver især vanskeliggør læsningen ud fra forskellige perspektiver. For det første ud fra et *kontekstuel* perspektiv i form af *virkelighedshungrende strategier*, der peger på teksteksterne forhold. Disse strategier kan nemlig se ud til at sprænge det fænomenologiske værkbegreb med *for megen kontekst*. For det andet ud fra et *tekstimmanent perspektiv* i form af anti-narrative strategier, der kan se ud til at sprænge fænomenologiens værkbegreb *med for megen ubestemthed*.

De virkelighedshungrende strategier

Som eksempler på eksperimenterende former, der benytter virkelighedshungrende strategier inddrager jeg Erlend Loes *L*, Claus Beck-Nielsens *Selvbiografi*, Maja Lee Langvads *Find Holger Danske*, Pablo L'ambias *Rådhus*, Preben Major Sørensen *Øksens tid* og Sara Stridsbergs *Drömfakulteten*. Afhandlingen behandler disse tekster som udfordringer af det autonome værkbegreb, idet nogle af disse tekster er tværæstetiske hybrider og dertil anvender kontekstalluderende eller virkelighedshungrende strategier. Tekster, der benytter sådanne strategier er:

- 1) Den litterære *ready-made*

2) *Autofiktion*, hvilket dækker over den udbredte tendens i nyere litteratur til at anvende det biografiske som litterært virkemiddel.

3) ”*Performancegenren*”, der indbefatter tekster, som er skrevet på baggrund af ekstratekstuelle kunstprojekter – som fx i Claus Beck-Nielsens *Selvbiografi* og Pablo L’ambias *Rådhus*.

Afhandlingens analyser af tekster, der benytter virkelighedshungrende strategier, tjener overordnet det samme argument i afhandlingen, nemlig at de sagtens kan rummes inden for Ingardens værkbegreb, fordi hans ide om værkets potentialitet kan rumme en høj grad af læserens konkretion og kontekstualisering. Samtidig har Ingardens værkbegreb den fordel at fastholde en relativ tekstautonomi. Betraget som en udfordring for det fænomenologiske værkbegreb er readymaden særlig interessant, fordi den forskyder forholdet i spændingsfeltet ml forfatter, tekst og læser, da den problematiserer forestillingen om forfatteren som et skabende subjekt. Via analysen af Maja Lee Langvads readymade *Find Holger Danske* får jeg dog demonstreret, at på trods af at readymadens skabelse er underlagt en vis grad af tilfældighed, så findes der stadigvæk læserstyrende tekst- og genstandsmønstre, der peger på forfatterens selekterende og redigerende i-værk-sættelse af dens materiale.

Det biografiske som litterært virkemiddel og ”performancegenren”

Mine analyser af de virkelighedshungrende strategier tjener til at demonstrere, at de *biografiske*, *tværestetiske* og *performative* dimensioner ikke gør dem til mindre ”medierede” former end andre litterære værker. Analytisk kan disse strategier håndteres på tekstens niveau som æstetiske virkemidler.

Men hvis man derimod vil anerkende, at kontekstuelle forhold spiller en væsentlig rolle for forståelsen af tekster, der benytter kontekstalluderende strategier, da argumenterer jeg i afhandlingen for, at læsningen må indstilles efter andre parametre end den fænomenologiske nærlæsning. Man må derimod udstikke en praksis og et metodisk regelsæt for inddragelsen af kontekstuelle forhold i tekstanalysen, fordi analysen må fokusere på værkets samspil med sin kontekst. Nærmere bestemt foreslår jeg at udbygge den fænomenologiske metode med et diskursverdenniveau, når man arbejder tekstanalytisk med narrative former, der indgår i tværestetiske netværk af ekstratekstuelle

kunstprojekter (og dertilhørende paratekster – som avisartikler, biografiske dokumenter, interviews o.l.). Jeg mener fordelene ved en sådan fremgangsmåde i forhold til kontekstalluderende tekster er, at det således skulle være muligt at *regulere* relationen mellem *tekst* og *kontekst* for gradvist at kunne integrere konteksten i tekstverdensanalysen.

De anti-narrative strategier

Anden del af afhandlingens dobbeltstudie af normbrydende narrative former er en undersøgelse af eksperimenterende prosa, der i varierende grad radikaliserer tekstens ubestemthed via diverse perceptionsforlængende anti-narrative teknikker, der modarbejder en kohærent tids-, rum- og forløbskonstruktion.

I denne del af min undersøgelse argumenterer jeg via tekstanalyse for, at det fænomenologiske værkbegreb overordnet set godt kan rumme tekster, der modarbejder forløbskonstruktionen gennem *udeladelser* (som det er tilfældet for Simon Fruelunds minimalistiske tekst ”Mælk”) eller gennem *multidimensionalitet* (som det er tilfældet for Merete Pryds Helles punktroman *Men jorden står til evig tid*). Jeg argumenterer dog for, at Hans Otto Jørgensens ultra-kortprosatekst ”Du dør sgu da ikke” udgør en udfordring for fænomenologiens værkbegreb, fordi den er skrevet langt under den nedre grænse for, hvor meget en tekst kan udelade og dog stimulere læseren kognitivt til at projicere en tekstverden på grundlag af særdeles sparsomme sproglige hints.

En væsentlig pointe i min undersøgelse af anti-narrative fremstillingsstrategier er, at minimalistiske tekster gør læserens billeddannelse mere stiliseret i kraft af deres ord- og sætningsknaphed, fordi de projicerer færre sagforhold til at belyse de fremstillede genstande.